

פְּנֵי הַרְמַבּוּ"ם הַבְּהִיר הרב אהרן טולידאנו
ראש מכון טולידאנו להפצת התורה במושגי הדור,
חבר לשכת הרבנות ורב קהילה באפרת

ט. מְצוּה לֹא לְהִלָּבֵין פְּנֵי חֲבֵרוֹ (לא תעשה)

מקור המצוה

ט: 'לֹא תִשָּׂא אֶת אַחִידְךָ בְּלִבְבְּךָ, הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא' (קדשים, ויקרא יט, יז).

מטעמי המצוה ותאורה

א. פשט הפסוק הנ"ל הוא אזהרה לא להקפיד בליבנו על אדם שחטא, אלא יש להוכיחו. ובספרא דרשו (קדושים פרשה ב, פרק ד): מנין שאין להוכיח בצורה ש"פניו משתנות"? תלמוד לומר (קדשים, ויקרא יט, יז): 'וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא'. אין להוכיח בצורה שמביישת את מקבל התוכחה. אמרו חכמים (אבות ג, יא): כל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (הרמב"ם דעות ו, ח).

ב. קיום מצוה זו מורכב במיוחד, כי תועלתה מושגת רק במצב שמי שמופנת אליו התוכחה יקבל אותה ולא יתרעם על מוכיחו. ומכאן שעל המוכיח לתכנן בקפדנות את המקום והמועד לאמירת התוכחה, ויברור כל משפט וכל מילה שתצא מפיו.

ג. על הקושי שבתוכחה מובא בתלמוד (בבלי ערכין טז): תניא, א"ר טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה אדם שמוכן לקבל תוכחה, שאם המוכיח יאמר לו 'טול קיסם מבין עיניך', יענה לו מקבל התוכחה: 'טול קורה מבין עיניך' (המציאות היא שהתגובה הצפויה של אדם שהוכיחו אותו היא: 'ראה את המומים שבך לפני שאתה בוחן מומים שבי').

מכאן שעל האדם המוכיח להיות עירני שתוכחתו לא תהפוך להלבנת פנים.

מהלכות המצוה ומנהגיה

א. המוכיח את חברו, יזהר שלא יכלימנו בינו לבין עצמו, וכל שכן ברבים, ולא יקרא לו בכינוי שהוא בוש ממנו (בבלי בבא מציעא נח:). אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר, מכלימים אותו

ברבים עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל
(הרמב"ם הל' דעות ו, ח).

ב. התורה לא הקפידה אלא על שנאה שבלב, שנאמר (קדשים שם):
'לא תשנא את אחיך בלבבך'.

ומי שחברו חטא כלפיו, ולא ראה צורך להוכיחו, ולא שמר לו
טינה בלבו וגם מחל לו, הרי זו מידת חסידות (הרמב"ם דעות ו, ט).
אמרו חכמים שמר זוטרא כשעלה לישון על מיטתו, נהג לומר
כל פעם: 'יסלח ה' לכל אלה שציערוני' ('שרי ליה לכל מאן דצערן' -
בבלי מגילה כח).

י. מצוה לאהב כל אחד מישראל (עשה)

מקור המצוה

י: 'ואהבת לרעך כמוך אני ה' (קדושים, ויקרא יט, יח).

מטעמי המצוות ותאורן

א. מצוה לאהוב כל אחד מישראל כגופו וכנפשו, ויחוס ויחמול
עליו ועל רכושו כמו שהוא חס על עצמו ועל רכושו, שנאמר
(שם): 'ואהבת לרעך כמוך'. מצוה זו הינה יסוד גדול לקיומה
של חברה מתוקנת (החינוך רמג; הרמב"ם הל' דעות ו, ג).

ב. רבי שמעון בן אלעזר אומר ... 'ואהבת לרעך כמוך': אני ה'
בראתיו, אם אתה אוהבו, אני נאמן לשלם לך שכר טוב, ואם
לאו אני דיין לפרוע (אבות דרבי נתן). והמתנהג עם חברו דרך
אהבה ואחווה, שלום ורעות ומבקש תועלתו ושמח בטובתו,
עליו הכתוב אומר (ישעיה מט, ג): 'ישאל אל אשר בך אתפאר' (החינוך
רמג).

מהלכות המצוה ומנהגיה

א. הרבה ממצוות התורה תלויות במצוות אהבת הזולת, כפי
שמובא במדרשים (בראשית רבה כד, ז; ספרי ויקרא יט, יח; ירושלמי
נדרים פרק ט): 'רבי עקיבא אומר: 'ואהבת לרעך כמוך', זה כלל
גדול בתורה".

אכן, האוהב את חברו כנפשו, לא ינאף את אשתו, לא יגנוב ממונו, לא יונהו בממון ולא בדברים, לא יסיג גבולו, ולא יזיק לו בשום צד (החינוך רמג).

אמרו חכמינו ע"ה (בבלי שבת לא.): "דְּעַלְךָ סְגִי, לְחֶבְרֶךָ לֹא תֵעָבֵד" (מה ששנוא עליך, אל תעשה לחברך).

ב. לפיכך, צריך אדם לספר בשבח חברו, ויחוס על ממונו כמו שהוא חס על ממון עצמו; ויחוס על כבוד חברו כמו שהוא רוצה בכבוד עצמו. אמרו חז"ל (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א): המתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעולם הבא (הרמב"ם הלי' דעות ו, ג).

ג. וכבר אמרו (אבות ב, ט): "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך". כיצד? מלמד שכשם שאין אדם רוצה שיצא שם רע על כבודו, כך יזהר שלא להוציא שם רע על חברו (אבות דרבי נתן).

ד. ועוד אמרו (אבות ב, יב): "יהי ממון חברך חביב עליך כשלך". ואם היה חייב ממון לחברו ואינו פורע את חובו, הרי הוא נקרא רשע, שנאמר (תהלים לו, כא): 'לֹא־רָשָׁע וְלֹא־יִשְׁלֵם'. "ואם אינו רוצה לפרוע, מִפֶּיַן אוֹתוֹ עַד שֶׁתִּצָּא נַפְשׁוֹ" (בבלי כתובות פו. ; סמ"ג עשה צג).